

et fuldtud konstitutionelt Styre og en tidssvarende Reform af Stænderrepræsentationen. Heroverfor hævdede den konservative Regering — med en interessant Undtagelse i Friherre Åkerhielm — at Statsraaderne kun skulde bære Ansvaret for deres Raad, ikke for Monarkens Beslutninger; men idet man saaledes dækkede sig bag den uansvarlige Konges Ryg, forflygtigedes enhver Ansvarlighed.

Dr. Wichman skildrer derefter den svenske Trykkefrihedsstrid, vistnok her for første Gang set i dens almene europæiske Sammenhæng. Det afgørende Aar bliver 1838. Crusenstolpes Besyldning mod Regeringen for »sabbatsbrott«, den haarde Dom, en »lämplig« Jury fælder over ham, og de deraf flydende blodige Rabulistfejder stilles klart og anskueligt frem for Læseren; deres politiske Betydning synes dog overvurderet. Forf. paapeger, at Crusenstolpes Angreb delvis beror paa en Misforstaaelse, og fører Beviset for, at Hofkansleren Hartmansdorff, ikke, som hidtil formodet, Justitiekansler Nerman, bærer det fulde Ansvar for Regeringens ukloge og uretfærdige Fremgangsmaade. Ny og fængslende er ogsaa Redegørelsen for Hartmansdorffs Forhold til Karl Johan. Hofkansleren ønskede principielt at slaa Oppositionspressen ned ved Sagsanlæg, medens den stejle og selvsikre gamle Konge vilde knægte den ved stadig gentagne Beslaglæggelser, og Monarken forstod at sætte sin Vilje igennem.

Af Bogens sidste Del indeholder Kap. VI mest nyt, idet det dels kaster Lys over Kronprins Oskars Stilling til Oppositionen, hidtil kun lidet kendt, dels søger at løfte Sløret for den saakaldte »Koalition« 1839, en ejendommelig Blanding af Mæglingsbestræbelser og personlig Magtpolitik fra visse Aristokraters Side. Ved det oprørte Valgaa 1839 slutter Afhandlingen.

Dr. Wichmans Disputats bringer adskilligt nyt og værdifuldt, om den end ikke paa afgørende Vis ændrer vort Syn paa 30'ernes svenske Politik. Da Værket kun spænder over et ret begrænset Aaremaal, vil det ikke undre, at dets Styrke snarere maa søges i en grundig Udredning og en malende Skildring af betydningsfulde Detailler end i en Nyoptrækning af Hovedlinjer.

Flemming Dahl.

Blandt Oldtidshistorikere er der næppe nogen, der i Øjeblikket nyder større Anseelse end den landflygtige Russer, nu Professor ved Yale Universitetet i U. S. A., Michael Rostovtzeff. Med Rette er hans *Social and Economic History of the Roman Empire* (1926) Verden over af alle Landes Fagmænd blevet

fejret som et Mesterværk der nævnes Side om Side med Mommsens Skildringer af den romerske Republik. Det er en Bog som har alle Chancer for at blive klassisk, klar og overskuelig, myndig, vel disponeret, rig baade paa positivt Stof og paa Synspunkter, aldrig banal eller traditionel og paa den anden Side heller ikke hægtende sig i outrerede Ideer.

Som Rostovtzeff selv fremhæver i sin Fortale, har det i høj Grad skortet paa tilstrækkelig lødige sammenfattende Skildringer af Kejsertiden under bred kulturhistorisk (social- og økonomisk-historisk) Synsvinkel. Hans Værk har dog én Forgænger, som han desværre ikke har kunnet tilegne sig, den svenske Forsker Prof. Martin P. Nilssons ypperlige og kyndige »Den romerske kejsartiden«, som tilmed har den Fordel, at den ogsaa medtager Skildringer af det aandelige Liv.

Som Nilsson er Rostovtzeff Arkæolog, hvilket unægtelig er en Styrke ved Skildringen af en Periode hvor det arkæologiske Stof spiller en saa overvældende stor Rolle. Man behøver blot at sammenligne Rostovtzeffs Skildringer af de romerske Provinser med de tilsvarende Skildringer i 5. Bind af Mommsens Römische Geschichte for at mærke den forøgede Fylde, som det arkæologiske Stof (især fra Afrika, Vest-Asien og Syd-Rusland) og den arkæologiske Indsigt giver. Forøvrigt er det især den ægyptiske Papyrus-Forskning, som vi skylder vor stærkt øgede Viden om Kejsertidens materielle Kultur.

Rostovtzeffs Værk behandler væsentligst kun Kejsertidens ældre Del, de første tre Aarhundreder, og inden for denne Periode er Hovedvægten lagt paa Skildringen af det 2. Aarhundrede, Flaviernes og Antoninernes »oplyste Enevælde«, der var det fuldtudviklede Imperiums Blomstringstid. Skildringen af denne Periode optager Halvdelen af Bogen, hvilket er i velgørende Modsætning til det sædvanlige Forhold, hvor den augustæiske og julisk-claudiske Tidsalder faar Lov til at brede sig uforholdsmæssig paa det øvriges Bekostning. Men en saadan Pointering af 2. Aarh. er ogsaa klog og rigtig under en historisk Synsvinkel, thi denne Tid, hvor den snævre Nationalstat overvindes, og hvor der spredes en fællespræget hellenistisk-romersk Overklassekultur af ikke saa ganske ringe Gehalt udover samtlige Middelhavslande, er uden Tvivl et af Oldtidens mærkeligste historiske Fænomener. Naar denne materielle og aandelige Kultur vaklede og faldt saa brat, var det næppe (som Rostovtzeff mener) fordi dens økonomiske Basis var for spinkel, men snarere fordi det Befolkningslag, der bar den, i saa høj Grad misbruges af Regeringen (hvorefter nedenfor).

En af de interessanteste Processer, der allerede begyndte i Kejsertidens 1. Aarh., er Italiens gradvise Opsugning i Verdensriget, Opgivelsen af dets Præferencestilling og Herskerstilling. Rostovtzeff lægger stor Vægt paa Betydningen af Borgerkrigen 69—70, som naturligvis i første Række var en politisk Kamp mellem forskellige Magtgrupper, men som ogsaa betyder et Vendepunkt i Overgangen til Dannelsen af det Rigs-Bourgeois, der afløser den tidligere Herskerklasse af egentlige romerske Borgere (cives) og kommer til at dominere i 2. Aarh. Det er dette Bourgeois, som leverer Hovedbidraget til Legionerne. Naar Vespasian ophører med at rekrutere Legionerne fra Italien, var det i Følge Rostovtzeff hverken fordi der her har manglet tilstrækkeligt Menneskemateriale, ej heller er det at opfatte som et Privilegium til det gamle Herskerland; det var Ængstelse for det italienske Demokrati, som under Borgerkrigene havde vist sig saa blodtørstigt overfor de rige, og Ønsket om at skabe en ny Overklassehær paa bredere inter-provincial Basis.

Provinsbourgeoisets stigende Indflydelse ytrer sig ogsaa samtidig paa økonomisk Omraade. Det er et velkendt Fænomen, at de italienske Industriprodukter efterhaanden forsvinder fra de galliske og germanske Markeder og afløses af hjemlige Varer, og end mere udvikles Industri og Handel i de østlige Provinser, medens Italien mere og mere bliver et kornproducerende Land igen. Det er først i denne Periode, at den udenrigske Handelsforbindelse med Indien (og videre til Kina) bliver levende; oprindelig en ensidig Handel, hvor de indiske Luxusprodukter maa betales med Guld og Sølv, udvikler den sig efterhaanden til en normal Vareudvexling mellem Indien og Ægypten, der sendte Glas- og Metalvarer ud og fremfor alt modtog den indiske Bomuld til Forarbejdelse, desuden ogsaa Silke og Krydderier. Mere end Udenrigshandelen var det dog Omsætningen indenfor Riget, som skabte Provinskøbmændenes vældige Kapitaler. Varerne er først og fremmest Naturalprodukter, Korn, Vin, Oliven m. m. Rostovtzeff rejser, som saa mange før ham, det noget ørkesløse Spørgsmaal, hvorfor der indenfor Romerriget i saa ringe Grad udvikledes en egentlig Storindustri, og hvorfor Industrien aldrig blev istand til helt at gøre Ende paa den stadig forekommende »selvafsluttede Husøkonomi«. Det var, tror jeg, snarest de relativt høje Transportomkostninger, den ret usikre og uudviklede Søfart, som gjorde, at Husindustrien og overhovedet den lille industrielle Bedrift blev ved med at kunne betale sig. Iøvrigt beror Skabelsen af egentlig Storindustri vel paa en Række tekniske Opfindelser, og man kunde for saa vidt ligesaa godt

spørge, hvorfor Oldtiden ikke opfandt Elektriciteten. Ialfald er Rostovtzeffs Forklaring næppe rigtig, naar han især lægger Vægt paa det Forhold, at der manglede et udenlandsk Marked for Industrien, efter at alt det tidligere Udland var blevet til Provins af Riget. Det synes at være en meget formalistisk Betragtning. Det maa dog være ligegyldigt, om Varerne gik til Indlandet eller til Udlandet, naar blot der fandtes et købedygtigt Publikum, og det kan ikke have manglet i Provinsstæderne.

Meget original og inciterende er Skildringen af Anarkiet i 3. Aarh. og af Aarsagerne til den radikale Omdannelse af Stat og Samfund som det store Kaos munder ud i. Nogle af de vigtigste Problemer i Kejsertidens Historie ligger og gemmer sig i denne skumle Periode, hvorom vi i det hele ved saa beklagelig lidt. En Række Fænomener er klare nok. Paa økonomisk Omraade katastrofal Møntforringelse med deraf følgende Prisstigninger og Dyrtid. Paa socialt Omraade total Opløsning af Mellem- og Overklassen, den velstillede Borgerstand i Imperiets Bysamfund, som havde været det afgørende sociale Element i den ældre Kejsertid og havde betinget Statens og Samfundets Trivsel. Paa politisk Omraade Overgangen til et bureaukratisk organiseret Militærdespoti, der som varig politisk Tilstand kun kan betegnes som en sygelig, krampagtig Abnormitet.

Men hvad er det for Aarsager, der virker bagom disse Fænomener? Rostovtzeff formulerer skarpere og bedre end nogen tidligere Forfatter et af Hovedonderne, der ytrer sig allerede i Løbet af 2. Aarh.: Statsinteressernes Overmagt over Befolkningens Interesser. Naar Hensynet til Statens Existens og Interesser lægger sig paa tværs af Hensynet til Befolkningens Vel og modarbejder dette, naar Staten bliver et Formaal i sig selv, der ikke samtidig gavner i det mindste en enkelt, afgørende eller betydende Del af Folket, dukker alle de usunde og i Længden afmægtige Tvangsforanstaltninger op, som kvæler Befolkningens frie Initiativ, dens politiske Levetrang, dens Interesse i det Bestaaendes Opretholdelse. Det var dette usunde Statshensyn, som underminerede de gamle orientalske og de hellenistiske Monarkier saavel som de græske Bystater, og det mærkes stærkere end nogensinde i den romerske Kejsertid, fremfor alt i det 3. Aarh., da alt samler sig om det ene at skabe en stærk Hær for at redde Stat og Rige uden Hensyn til at Befolkningens Ydeævne overanspændes.

I Kejsertidens klassiske Periode, under Antoninernes oplyste Enevælde, støttede Regeringen sig, som nævnt, især til den velstillede Overklasse i de over hele Imperiet spredte Tusinder af

Bysamfund, og den søgte at udvide denne Kreds ved et stortilet Arbejde paa Dannelse af nye Byer overalt, hvor der var Betingelse til Stede. Den havde imidlertid, som talrige Foranstaltninger viser, ogsaa Øjet aabent for Betydningen af at forbedre Bondebefolkningens Kaar og indenfor Landsbyerne skabe en bedrestillet Mellemlasse med en vis Kultur og Oplysning. Denne Virksomhed fortsattes i forstærket Grad ind i det 3. Aarh., hvis første Del er den humane Lovgivnings store Tid. Rostovtzeff fremhæver meget interessant Vidnesbyrdene om Regeringens Interesse for Elementarskolen («Folkeskolen» vilde vi sige); selv ude i Landsbyerne fandtes der Skolelærere, som tog sig af Bondesønnernes Undervisning.

Dette fik Betydning, for saa vidt som Hæren siden Marcus Aurelius' Tid var gaaet over til fortrinsvis at blive rekruteret blandt Bønderne. Rostovtzeff mener nu, at Regeringen i Militærmonarkiets Tid (Caracalla) stiller sig i bevidst Modsætningsforhold til det tidligere raadende Bourgeoisie og støtter sig ikke alene til Hæren men ogsaa til Underklassen (Bønderne), og han ser i det 3. Aarh.s uendelige Borgerkrige ikke en politisk Kamp mellem Magthavere, men en social Kamp mellem Over- og Underklasse, mellem By og Land, i hvilken Kamp der bestod en naturlig *entente cordiale* mellem Soldaterne og Bønderne.

Med Rette gør Rostovtzeff Front imod den særlig af Ferrero forfægtede Anskuelse, at Forvirringen i 3. Aarh. skyldes en politisk Kamp mellem Kejser og Senat. Det er ikke Kejserne, der af Magtstræb ønsker Despotiet, det paatvinges dem som den eneste Mulighed for at reorganisere Stat og Samfund. Det er muligvis ogsaa rigtigt, at Kejserne kun er Redskaber, og at det er Hæren der har Føringsen. Men Hæren er ingen organiseret politisk Magtfaktor, og det kan dog vel kun være højst ubevidst, at Soldaternes Plyndringer har virket som Underklassens Opgør med de bedrestillede; Regeringens tydelige (men afmægtige) Interesse for Underklassen i denne Periode er næppe heller andet og mere end en Fortsættelse af den oplyste Enevældes Traditioner, et Forsøg paa at værne de socialt undertrykte, ikke paa at udnytte dem politisk. Jeg tror, denne Tanke om en rent social Kamp er sat for stærkt paa Spidsen. At Resultatet var Tab over hele Linjen, kan der imidlertid ingen Tvivl herske om; det 4. Aarh.s Samfund var et Kastesamfund, hvori kun en ganske, ganske lille Del af Befolkningen havde gode økonomiske Kaar, og hvor de andre ingen Chancer havde for at forbedre deres.

Denne senere Periode behandler Rostovtzeff kun ganske kort og skizzemæssigt i et Slutningsafsnit, som indeholder mange

værdifulde Bemærkninger, men som dog alt i alt giver for lidt til at være tilfredsstillende. En Hovedårsag til den antike Kulturs Undergang ser han i den sociale Nivellering. Han slutter med et Spørgsmaal, som synes mig at vise, at han har forset sig paa de spredte Forsøg paa at højne Underklassen kulturelt, men som jo iøvrigt kan være alvorligt nok: Is it possible to extend a higher civilization to the lower classes without debasing its standard and diluting its quality to the vanishing point? Is not every civilization bound to decay as soon as it begins to penetrate the masses? Det er dette Spørgsmaal, som vor Kulturperiode vil komme til at besvare. *Poul Nørlund.*

Da Professor Steenstrup for snart halvhundrede Aar siden i sin Disputats »Danelagen« som den første Forsker optog Spørgsmaalet om det nordiske Elements Styrke paa engelsk Grund, rettede han maalbevidst sine Undersøgelser mod Samfundsforhold og Retsforhold i det 9., 10. og 11. Aarhundrede og begrænsede sit Omraade skarpt, ligesom han i Hovedsagen hentede sit Materiale fra Love og Breve fra denne Periode og kun i ringe Grad søgte Kilder fra Tiden efter 1066, — Domesday Book og juridiske Privatoptegnelser som Leges Edvardi Confessoris og Leges Henrici dannede Undtagelse. I 1882 var kun meget lidt af det rige arkivalske Stof fra det 12. og 13. Aarhundrede kommet for Dagens Lys. Bedre laa Forholdene, da Björkman tog en anden Side af Problemet til Behandling i »Nordische Personennamen in England in alt- und frühmittelenglischer Zeit« (1910), men ogsaa han øste i alt væsentligt af Kilder fra Tiden før 1066. Nu concentrerede Udgiververksomheden og Forskningen sig imidlertid mere og mere om Materialet fra Tiden efter Normannererobringen. En af de Mænd, der har været ivrigst i Arbejdet, er F. M. Stenton. I *Types of manorial structure in the northern Danelaw* (1910) kunde han paa Basis af Domesday Book og Breve fra det 12. Aarhundrede vise Forskellen mellem det sydlige og vestlige England og de Landsdele, som de skandinaviske Nybyggere havde besat. Denne Bog, der var Led i Vinogradoffs Serie: Oxford studies on social and legal history, fulgtes af *Documents illustrative of the social and economic history of the Danelaw* (1920), en meget omfattende Samling Akter fra det 12. Aarhundrede; den rummer ligesom W. Farrers store Udgave: *Early Yorkshire charters* (1914 ff.) et betydeligt Navnestof, der uomtvisteligt siger, at det nordiske Bondefolk har haft en sejt Selvstændighed, at Sammensmeltningen paa engelsk Grund